

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİNDE BASIN SANSÜRÜ VE PULLIAM DAVASI

Okt. Gökhan EŞEL*

ÖZ: Demokrat Parti Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri, Marshall Yardımları ve Türkiye'nin NATO'ya girmesi gibi gelişmelerin açtığı yolda hızla gelişerek devam etmiştir. Dönemin devlet adamları tarafından NATO ile Türkiye'nin dolayısıyla da ABD'nin çıkarları özdeş olarak algılanmış ve Türkiye'nin uluslararası politikası bu düşünce üzerine bina edilmiştir. NATO üyeliği Sovyet Rusya ile Türkiye arasında belirgin kırılmızıçizgiler çekmişse de; Başbakan Menderes özellikle iktidarının son yıllarında Sovyet Rusya ile iyi ilişkiler geliştirmek isteyince; bu politika ABD'nin dikkatini Türkiye üzerine çekmiş ve Demokrat Parti Hükümeti'nin izlediği politikadan memnuniyetsizliğini Menderes'in ABD ziyaretinde açıkça ortaya koymuştur. Bu noktadan sonra ABD ile Demokrat Parti arasında başlayan gerginlik, ABD'li gazeteci Eugene C. Pulliam'ın 1958 yılı Eylül ayındaki Türkiye ziyareti sonrasında kaleme aldığı ve Demokrat Parti'nin basın politikası ve diğer anti-demokratik uygulamaları nedeniyle sonunun geldiğini ifade ettiği yazıları ile belirginleşmiştir. Menderes bu yazıları tercüme ederek Türkiye'de yayımlayan gazeteler ve yöneticileri hakkında davalar açmış ve bu davalar sonucu verilen cezalar da ABD'nin ve Uluslararası Basın Enstitüsü'nün aracılığı ile Dünya kamuoyuna duyurulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türk-Amerikan ilişkileri, Demokrat Parti, Basın Sansürü, Pulliam Davası.

The Press Censorship and Pulliam Case on Turkish-American Affairs at the Period of Democratic Party

ABSTRACT: Turkish-American affairs were established with the Marshall Aids and Turkey's membership to NATO had taken place in the period of Democrat Party. The interests of NATO, Turkey and United States perceived as identical by the statesmen of the period and Turkey's international policy has been developed upon this idea. Turkey's membership to NATO has created certain red lines between Soviet Russia

* Niğde Üni. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Böl. gesel@nigde.edu.tr

and Turkey but Prime-minister Menderes, especially in the last years of his government, had tended to develop good affairs with Soviet Russia. This policy attracted the attention of the United States on Turkey. Dissatisfaction with the policy followed by the Government of the Democrat Party, stated by the US Government during the visit of Prime-minister Menderes to the United States. Starting from this point of tension with the United States and Democratic Party became evident after Eugene C. Pulliam's visit to Turkey in September 1958. Pulliam had written an article full of scorchers about the press policy of Democrat Party and other anti-democratic acts. He had assumed that Democrat Party was going towards the end with these acts. These articles had been translated and published by some of the newspapers in Turkey. Prime-minister Menderes had opened legal cases to writers and directors of those newspapers. The results of the cases had been announced by the United States and International Press Institute.

Key Words: Turkish-American affairs, Democrat Party, Press Censorship, Pulliam Case.

Giriş

Günümüzde Türk Dış Politikası'nın belirlenmesinde ve siyasi aktörlerin politikalarını uygulamaya koyarken üzerinde önemle durdukları Türk-Amerikan ilişkileri, başlangıcından günümüze çeşitli ekonomik, politik yahut sosyal olaylardan, olumlu ya da olumsuz yönde etkilenerek şekillenmiştir. Teknolojik gelişmelerin hızla yaşandığı 20. yüzyılda bu gelişmelere doğru orantılı olarak yaygınlaşan kitle iletişim araçları vasıtasıyla uluslararası ilişkiler de gelişme göstermiştir. Bu durum basın da hızla gelişmesi ve yaygınlaşmasına imkân tanıyarak, büyük kitleleri etkileyecek boyutlara ulaşmasına yol açmıştır.

Demokrat Parti iktidara gelmeden önce basının büyük oranda desteğini alarak seçimlere katılmış ve partinin başarısında hiç şüphesiz basının halk üzerindeki etkisinin payı büyük olmuştur. Demokrat Parti iktidarı öncesinde, basın özgürlüğünü kısıtlayıcı maddelerin yer aldığı 1931 Matbuat Kanunu'nu değiştirme sözünü meydanlarda dile getiren Menderes, böylece basını arkasına almayı başarmıştır. Nitekim 1950 genel seçimlerinin ardından iktidar olduklarında 5680 sayılı Basın Kanunu ile 1931 Matbuat Kanunu¹'nin hükümete tanıdığı ve basına sansürü kolaylaştıran bazı maddeleri yürürlükten kaldırılmışsa da; Demokrat Parti iktidarının ilerleyen yıllarında basın politikasında anti-demokratik uygulamalar artmış ve iktidarın sonuna doğru basına karşı açılan davaların sayıla-

1 25 Temmuz 1931 tarihinde yürürlüğe giren 1881 sayılı bu yasanın 27. maddesi en çok eleştirilen maddesi olmuştur. Zira bir yazarın yazdığı yazıdan, yazı işleri müdürü, genel yayın yönetmeni ve gazete sahibinin de sorumlu tutulmasını öngörüyordu (Mazıcı 1998: 132-154).

rındaki artış nedeniyle de Demokrat Parti Hükümeti, başta ABD olmak üzere tüm dünyadan eleştiriler alarak dış politikada bu tutumundan ötürü sıkıntılar yaşamaya başlamıştır.

Osmanlı'dan Demokrat Parti'ye Türk-Amerikan İlişkileri

Başlangıçtan günümüze Türk-Amerikan ilişkileri, şüphesiz hiçbir sorunda, bir anda kopacak düzeyde temelden yoksun değildir. İlişkilerin tarihsel kökenleri değerlendirildiğinde; 18.yüzyılın son yarısında Osmanlı'nın Kuzey Afrika'daki topraklarına gelen Amerikan ticaret gemileri ile başlayan ilişkilerin, Amerikalıların bölgedeki önemli limanlarda konsolosluklar açması ile geliştiği söylenebilir (Erhan 2001: 34). Ege ve Karadeniz'de Amerikan ticaret gemileri zaman zaman bulunmuşlar, Havana'dan Hindistan'a varıncaya kadar dünyanın çeşitli nimetlerini İzmir, İstanbul ve daha sonra da Karadeniz limanlarına taşımışlardır (Erhan 2001: 72-73). Bu dönemde başlayan ticari ve siyasi ilişkiler gerek Osmanlı Devleti'nin Avrupa ile olan sorunları ve gerekse coğrafi uzaklık gibi nedenlerle yoğunlaşmamıştır. İlişkilerin gelişmemesinde Amerikan İç Savaşı da etkili olmuştur.

Türk-Amerikan ilişkilerinde ilk diplomatik görüşme teklifi ABD tarafından gelmiştir. ABD'nin Londra Sefiri bu teklifi, Osmanlı Devleti'nin Londra Sefiri İsmail Ferruh Efendi ile yaptığı gayri resmi görüşmede bildirmiş fakat Osmanlı tarafı teklifi ABD'nin Bağımsızlık Savaşı'nda İngiltere'ye karşı Fransızlarla birlikte hareket etmesi nedeniyle reddetmiştir (Kuran 1994: 39).

Bu dönemde İngiltere ile iyi ilişkiler hedefleyen Osmanlı Devleti için henüz dünya siyasetinde belirgin bir rol oynamayan ABD ile yakınlaşmak bir risk olabilirdi. Bu riskin bilincinde olan Osmanlı yönetimi; Fransa'nın da Mısır'ı işgali ve iki ülkenin müttefik olması sebebiyle bu yıllarda ABD ile resmi ilişki kurmaktan kaçınmıştır. Fakat Türk-Amerikan ilişkileri gayri-resmi düzeyde ve özellikle ticari alanda devam etmiştir. Amerikalılar bu doğrultuda İzmir limanında ticari faaliyetlerine devam etmişlerdir. David Offley adındaki Amerikan tüccar İzmir'de bir şirket kurmuş ve 1824 yılında Osmanlı Hükümeti'nce ABD'nin İzmir konsolosu olarak tanınmıştır (Kuran 1994: 40). Bunu müteakip 7 Mayıs 1830 yılında yapılan Osmanlı-ABD Ticari Antlaşması (Erhan 2001: 123) ile de ilişkiler resmi boyutta gelişmeye devam etmiştir. Türk-Amerikan ilişkileri, Yunanistan'ın bağımsızlığını ilan ettiği sıralarda, gelişen ticari ilişkiler nedeniyle ABD'nin bu konuda Osmanlı tarafının yanında yer almasını sağlamış ve ABD, Yunanistan'ın bağımsızlığını Avrupalı devletlerden daha sonra tanımıştır.

19. yüzyılda Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler içinde bulunan ABD, I. Dünya Savaşı'nda da Osmanlı'ya savaş ilan etmemiştir. Savaşın sonuna

doğru dönemin ABD Başkanı Woodrow Wilson, 8 Ocak 1918 tarihli kongre konuşmasında 14 maddelik bir barış teklifini dile getirmiştir. ABD Başkanının tarihe Wilson Prensipleri olarak geçen bu konuşmasından sonra; Osmanlı içerisinde Amerikan Mandası fikri ortaya çıkmış ve bu doğrultuda İstanbul'da Halide Edip, Ali Kemal, Celalettin Muhtar ve Hüseyin Avni Bey'in liderliğinde "Wilson Prensipleri Cemiyeti" kurulmuştur (Bayraktar 2009: 93).

Osmanlı Devleti'nin son yıllarında başlayan ve zamanla gelişerek devam eden Türk-Amerikan ilişkilerinde Başkan Wilson'un Prensipleri'nin yarattığı olumlu havayı; Amiral Bristol'un Raporu da sürdürmüştür. Milli Mücadele'den sonra da ABD ile ilişkilerde bu olumlu hava devam etmiş ve Atatürk kendisini ziyaret eden Amerikan Sefiri Joseph C. Grew ile birlikte kameraların önüne geçerek ABD halkına dostluk mesajı göndermiştir. Bu sırada Washington'a ilk Türk büyükelçisi olan Ahmet Muhtar Bey gönderilmiş (Sander 1979: 7) ve Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk-Amerikan ilişkileri diplomatik alanda da geliştirilmiştir. 1 Ekim 1929 tarihinde yapılan Ticaret ve Seyrisefâin Antlaşması (Ökçün 1974: 81) ile de ilişkilerde antlaşmalar dönemine girilmiştir. Atatürk sonrası dönemde de Türk-Amerikan ilişkileri gelişmeye devam etmiş ve bu dönemde yabancı bir devlete ekonomik imtiyaz tanıyan ilk antlaşma da 1 Nisan 1939 tarihinde ABD ile yapılmıştır (Ökçün 1974: 161).

II. Dünya Savaşı Türk-Amerikan ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Savaşın sonunda Amerika'nın da aralarında bulunduğu grupta Almanya'ya karşı savaşa giren Türkiye, savaş sonrasında yeniden şekillenen Uluslararası Politika'nın yeni aktörleri arasındaki yerini almıştır.

Bu yeni dönemde Dünya Siyaseti'nden uzak durma politikasını değiştirmiş olan ABD ile, dış politikasında Sovyetler Birliği tehdidini ön plana çıkararak Türkiye arasında, ortak düşman mantığı ile, ilişkilerde yeniden bir yapılanmaya gidilmiş ve müttefikliğin ilk adımları atılmaya başlanmıştır (Uslu 2000: 87).

Bu yıllarda; II. Dünya Savaşı bitmesine rağmen ordularını terhis etmeyen Sovyetler Birliği'ni Avrupa, kendisi için tehdit olarak algılamıştır. Bu algı doğrultusunda; İngiltere 1945-1947 yılları arasında Yunanistan ve Türkiye'yi, Sovyetlere karşı tampon bölge oluşturmak amacıyla desteklemişse de; İngiltere 1947 Şubat'ında ABD'ye; Yunanistan ve Türkiye'ye yaptığı yardımlara 31 Mart 1947 tarihinden itibaren devam edemeyeceğini bildirerek, yıllarca sürdürdüğü Ortadoğu egemenliğinde mutlak hâkimiyet ilkesinden vazgeçmiş ve savaşta nükleer gücü ile korkutan ABD'yi bölgeye davet etmiştir. Bu davet ABD tarafından değerlendiril-

miş ve böylelikle günümüzde de etkisini koruyan Ortadoğu'da ABD nüfuzu oluşmaya başlamıştır (Orkunt 1978: 134).

12 Mart 1947'de Başkan Truman'nın ABD Kongresi'nde yaptığı konuşmada; ABD'nin bölgeye yardımının nasıl olacağına ipuçlarını vermiştir. Buna göre ABD'nin sadece Ortadoğu'da değil Avrupa'da da hegemon olma hedefi doğrultusunda izleyeceği yol haritası belirginleşmeye başlamıştır. Avrupa'da istikrarın sağlanarak, bölgenin ABD tarafından nükleer güç koruması altına alınması ve ABD'nin liderliğindeki "Yeni Dünya Düzeni"nde Avrupa'nın da gücünü savunma noktasında örgütlemek, bu yol haritasında belirginleşen hedefler arasında yer almıştır. ABD bu hedefleri doğrultusunda Truman Doktrini'nin ardından Marshall Yardımlarını ve NATO'nun kurulmasını da gerçekleştirmiştir (Sander 1979: 12).

İşte bu noktada daha da önem kazanan Türk-Amerikan ilişkilerinde, gerek Sovyet Rusya tehdidi ve gerekse ABD'nin bölgede giriştiği müttefik arayışı nedeniyle, yakınlaşma dönemi başlamıştır. Truman Doktrini çerçevesinde ABD, Yunanistan ve Türkiye'ye bir yardım paketi belirleyerek, Yunanistan ile Haziran 1947, Türkiye ile de 12 Temmuz 1947'de (Ökçün 1974: 349) birer antlaşma imzalamıştır. Bu antlaşmalar doğrultusunda iki ülkeye toplam 400 milyon dolarlık yardım sözü verilmiş fakat yardımın büyük kısmı Yunanistan'a yapılmış, Türkiye'ye ise 69 milyon dolar tutarında bir yardım yapılmıştır (Sander 1979: 23). Truman Doktrini çerçevesinde ayrıca ABD Türkiye'ye askerî uzmanlar ve iktisatçılardan oluşan bir heyet göndermesiyle Türk-Amerikan ilişkilerinde yeni bir döneme girilmiştir. Bu antlaşma sonrasında, askeri yardımların birkaç yıl devam etmesi ya da Türkiye ABD ile bir askeri ittifak antlaşmasının gerekliliği gibi yorumlar gazetelerde köşe yazarlarınca ifade edilmişse de, ABD, NATO'nun kuruluşundan önce Türkiye ile özel bir askeri ittifaka karşı olduğunu belirtmiştir (Harris 1972: 28). ABD Hükümeti'nin bu tavrına rağmen; Truman Doktrini doğrultusunda, ABD Dışişleri Bakanı Marshall tarafından geliştirilen plana göre 4 Temmuz 1948'de ABD ile Türkiye arasında bir Ekonomik İşbirliği Antlaşması (Ökçün 1974: 349-350) yapılarak ABD kredilerinin resmi temeli atılmıştır. Antlaşmanın maddeleri incelendiğinde ABD'nin sadece kredi vermeyi öngörmediği anlaşılmaktadır. Amerikan yapımı endüstri makineleri ve çeşitli yedek parçalar bu kredi kapsamında Türkiye'ye gönderilmiştir (Sander 1979: 50). Ayrıca 1956 yılına kadar devam eden Marshall yardımları halka hibe olarak ifade edilmişse de, bir başka açıdan bakıldığında Amerikan Endüstrisi'nin pazar ihtiyacını karşılamayı da amaçlamış olduğu ifade edilebilir. Türkiye, Truman Doktrini sonrası dış politikasının önemli bir unsuru hâline gelen ABD ile müttefiklik ilişkisini, belirginleştirmek yolunda ilerlerken, ABD'nin müttefiki olan Avrupalı devletler ile de iyi ilişkiler

geliştirmek çabasında olmuştur. Türkiye bu doğrultuda Bulgaristan, Macaristan, Polonya, Romanya, Çekoslovakya ve Sovyetler Birliği tarafından kurulan Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi'ne (Gümüş-Sevi 1996: 472) karşı; İngiltere, Fransa ve Benelüks Devletleri arasında kurulan Avrupa Konseyi'ne (Sönmezoğlu 1996: 53) Türkiye 8 Ağustos 1949'da üye olmuştur. Giderek ısınan uluslararası politikada aynı yıl kurulmuş olan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) (Sönmezoğlu 1996: 286) ile taraflar iyice belirginleşmiş ve bu yeni dünyada ABD tarafında yer almayı uygun bulan dönemin Türk siyaset adamları bu amaçla NATO'ya üye olmayı uygun bulmuşlardır. 1950 seçimleri ile iktidara gelen Demokrat Parti'nin de bu hedefi gerçekleştirmek amacıyla Türk-Amerikan ilişkilerine hız kesmeden devam etmesi ile de bunun bir devlet politikası hâline geldiği görülmüştür.

Demokrat Parti Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri

Demokrat Parti'nin 1950 Genel Seçimlerinin ardından büyük bir çoğunlukla iktidara gelmesinden hemen önce 1950 yılı başında Marshall Yardım Heyeti Başkanı Russell Dorr, yardımlar dolayısıyla Türkiye'nin "nurlu ufuklara" gittiğini belirtmiştir. Bu açıklamanın hemen ardından ABD'nin Ankara Büyükelçisi "*Türkiye'nin askeri ve ekonomik yardımdan azami şekilde faydalandığını*" açıklamıştır (Behramoğlu 1973: 7). ABD'nin Türkiye'nin geleceğine dair açıklamaları gelecekte dış politikasında Türkiye'ye önemli bir yer vereceğinin işareti olarak değerlendirilebilir. Zira Demokrat Parti dönemi Türk-Amerikan ilişkilerinin yoğunlaştığı bir zamana rastlamıştır. Bu dönemde Birleşmiş Milletlerin çağrısına uyarak Kore Savaşı'na asker gönderen Türkiye'nin bu davranışı ABD'nin takdirini kazanmıştır. Menderes'in Kore'ye asker gönderilmesini Türkiye'nin NATO'ya girişi için bir fırsat olarak değerlendirmesi (Oran 2009: 545); asker gönderme kararının hemen ardından NATO'ya giriş için ikinci başvuruyu yapması ile belirginleşmiştir. Nitekim NATO Bakanlar Konseyinin başvuruyu reddetmesi, Türk-Amerikan ilişkilerinde yeni bir ittifaka davetiye çıkarmıştır. ABD, Kore savaşının ardından Türkiye'nin NATO üyesi olması için elini taşın altına koymuştur. Bu doğrultuda, ABD 19 Eylül 1950'de, Türkiye ve Yunanistan'ı NATO'nun Akdeniz savunmasıyla ilgili planlama çalışmalarına çağırmıştır (Ataöv 1969: 206). 1951 yılı Mayıs ayına geldiğinde ABD'nin, Türkiye ve Yunanistan'ın NATO üyeliğini İngiltere ve Fransa'ya resmen teklif etmesi Türkiye'de memnuniyetle karşılanmıştır. Nitekim 18 Şubat 1952 tarihinde imzalanan anlaşma (Ökçün 1974: 31) ile NATO'ya resmen üye olmuştur. NATO'ya girişin ardından resmen müttefik olan ABD ile Türkiye, daha yakın ilişkiler içerisine girmiştir. Bu doğrultuda; 10 Mart 1954 tarih ve 6375 sayılı kanunla onaylanan sözleşme ile Türkiye'de Amerikan askeri üslerinin

yani günümüzde de aktif durumda olan NATO üslerinin kapısı açılmıştır (Ökçün 1974: 521).

NATO idealine ulaşan Demokrat Parti için sırada ekonomiye istikrar kazandırmak ve ödemeler dengesini çözmek vardı. Bu doğrultuda 1954 baharında ABD'ye 300 milyon dolarlık bir kredi talebinde bulunan Menderes, bu isteğinin reddedilmesi üzerine amacına ulaşmak için ABD'ye tüm diplomatik kanallardan baskı uygulamaya başlamıştır (Harris 1972: 74). Nitekim 1958 yılına gelindiğinde ABD kredi musluklarını açmıştır.

Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerde Demokrat Parti dönemi ikili anlaşmaların hızlandığı bir dönem olarak tarihe geçmiştir. 1952-1960 yılları arasında ABD ile Türkiye arasında 54 ikili anlaşma yapılmıştır (Oran 2009: 556). Anlaşmaların sayısının artması ile birlikte ilişkilerde çeşitli anlaşmazlıklar da ortaya çıkmıştır. 1954'e kadar ABD'nin ekonomik ve askeri yardımları nedeniyle olumlu seyreden ekonomi, 1955 yılına gelindiğinde yaşanan darboğaz nedeniyle sıkıntılı bir döneme girerek enflasyonun yükselmesine yol açmıştır. Bu dönemde Menderes ABD'li yetkililerden yardım isteklerini sıklaştırmıştır. 29 Kasım 1955'te hükümetin istifasına neden olan ekonomik kriz sonrası siyasal alanda da sorunlar yaşanmaya başlanmıştır. 1955'te New York Times Gazetesi'nin Türkiye'de basına uygulanan sansürü eleştiren bir yazı yayımlaması ilişkilerde buz gibi bir hava estirmiştir. Vatan Gazetesi Başyazarı Ahmet Emin Yalman'ın gazetede yazdıkları yüzünden tutuklanmasının ardından Associated Press ajansının Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a bir telgraf göndererek tutuklu olan gazetecilerin serbest bırakılmasını istemesi (Oran 2009: 561), Türkiye tarafından iç işlerine müdahale olarak yorumlanmıştır. Yalman'ın felsefe alanında doktora yapmış olduğu Columbia Üniversitesi'nin fahri doktora unvanı vermiş olduğu Celal Bayar'a Yalman'ın serbest bırakılması için mektup göndermesi de olumlu karşılanmamıştır. Yine aynı yıl Amerikan Maden İşçileri Sendikası (UMWA)² ABD İçişleri Bakanlığından, işçilerin çalışma saatleri iyileştirilene kadar Türkiye'ye askeri ve ekonomik yapılmamasını istemesi de Türk-Amerikan ilişkilerinde soğuk hava esmesine neden olmuştur.

1950'li yıllarda SSCB, Amerikan perspektifli dünya için tehdit olarak algılanmaya devam ederken, ABD Ortadoğu'da yeni bir nizam arayışına girişmiştir. Bağdat Paketi olarak adlandırılan ve ABD'nin teşviki ile Türkiye'nin bölgede rol almasının amaçlandığı örgütün kuruluşu; Türkiye ile Irak arasında imzalanan 24 Şubat 1955 tarihli anlaşma (Ökçün 1974: 34) ile olmuştur. 4 Nisan 1955'te İngiltere'nin de Bağdat Paketi'na dahil olmasının ardından Pakistan ve İran da Pakta katılmışlardır. Bölgedeki

2 United Mine Workers of America, (www.umwa.org).

SSCB tehdidine karşı kurulan Bağdat Paktı'nda ABD fiilen üye olmasa da İngiltere ve Türkiye aracılığıyla kuruluşundan itibaren alınan kararlarda etkin rol oynamıştır. Nitekim 1958'de Irak'ın paktan çekilmesi üzerine ABD'nin gözetiminde yeni bir anlaşma yapılarak; Bağdat Paktı'nın yerini alan CENTO (Central Treaty Organization)³ kurulmuştur. CENTO öncesinde ABD'nin Ortadoğu'ya girmesini ve Türk-Amerikan ilişkilerinde yeni bir dönemin açılmasına neden olan olayların temelinde esas itibarıyla 1956 Süveyş bunalımı⁴ ve bunun neticesinde ortaya çıkan Eisenhower Doktrini gösterilebilir (Sander 1979: 145).

Eisenhower; Doktrini'ni⁵ açıklamak amacıyla Ortadoğu'ya yolladığı Büyükelçi James P. Richards, Türkiye'ye gelerek Menderes ile görüştüktan sonra 22 Mart 1957'de ortak bir bildiri yayınlanmıştır. Bildirinin temelinde Türkiye ve ABD'nin dünya barışı ve uluslararası komünizme karşı savunma tedbirleri almak amacıyla birlikte hareket etmek kararında olduklarını vurgulamışlardır (Sander 1979: 153). Eisenhower Doktrini'nden sonra ABD Ortadoğu'da etkin rol oynamaya başlamıştır. Aynı dönemde SSCB'de, Mısır ve Suriye'ye ekonomik ve askeri yardımları aracılığıyla Ortadoğu coğrafyasına girmiştir. 1956 Suriye Bunalımı⁶ esnasında ABD müttefiki Türkiye'yi yalnız bırakmamıştır. Türkiye'de gerek SSCB ve gerekse bölge Suriye başta olmak üzere bölge ülkeleri ile ilişkilerinin bozulması pahasına ABD ile yakın ilişkilerine devam etmiş-

-
- 3 ABD'nin kurulmasında rol oynadığı Merkezi Anlaşma Teşkilatı 1979'da önce İran ardından Pakistan'ın çekilmesine kadar varlığını sürdürmüştür. Eisenhower'ın 1959'da Türkiye'yi ziyareti sırasında gazeteciler kendisine ABD'nin CENTO'ya tam üyeliği noktasında sordukları soruya cevaben bu konuda ABD'nin politikasında herhangi bir değişiklik olmadığı ifade edilmiştir.
 - 4 Mısır'ın kanalı millileştirdiğini açıklaması ile patlak veren ve İsrail ile Mısır'ı savaşın eşiğine getiren kriz.
 - 5 ABD'nin Ortadoğu coğrafyasında daha etkin rol oynaması için Başkan Eisenhower tarafından 5 Ocak 1957'de Kongreye yetki talebinde bulunmuştur. Eisenhower Kongre'den kendisine; bağımsızlığını korumak için ekonomik kalkınma çabası içine giren Ortadoğu ülkelerine ekonomik yardım yapmak, bölgedeki ülkelerden isteyenlere askeri yardım yapmak ve ülkelerin istemeleri şartıyla milletlerarası milletler arası komünizmin kontrolü altında bulunan bir ülkeden gelecek açık silahlı saldırılar karşısında, Amerikan silahlı kuvvetlerinin kullanılması gibi konularda yetki almıştır. Bu amaçları gerçekleştirmek için de 3 yıl süre ile, her yıl için 200 milyon dolarlık harcama yetkisini de almıştır.
 - 6 Süveyş'te yaşanan kriz sonrasında SSCB Suriye'ye ekonomik ve askeri yardımda bulunmuş fakat Suriye'nin SSCB tarafından silahlandırılması Türkiye'nin canını sıkmıştır.

tir. Nitekim bunun sonucu olarak da 1 Eylül 1959 tarihli mali yardım anlaşması (Ökçün 1974: 353) imzalanmıştır.

Demokrat Parti Dönemi Türk-Amerikan ilişkilerinde önemli olaylardan bir diğeri de 1958 Lübnan Krizi'dir⁷. ABD'nin Lübnan'a müdahale için İncirlik üssünü kullanması, Türkiye ile Arap ülkelerinin arasının açılmasına neden olsa da ABD ile Demokrat Parti hükümeti arasında yakınlaşmaya ve dolayısıyla kredi musluklarının açılmasına sağlamıştır. Lübnan'a müdahale sırasında İncirlik üssünün kullanılması muhalefet tarafından eleştirilmiştir. İnönü 23 Ağustos 1958 tarihli Akis dergisinde yer alan açıklamalarında ABD'yi Türk egemenliğini istismar etmekle suçlamıştır.

Dönemin siyasal ilişkileri oldukça yoğun bir seyir gösterirken Türk ve Amerikan devlet adamları da karşılıklı ziyaretlerde bulunmuşlardır. Cumhurbaşkanı Celal Bayar 1954 yılı içerisinde ABD'ye resmi bir ziyaret yapmıştır. Başbakan Menderes de 5 Ekim 1959'da CENTO'nun toplantılarına katılmak üzere ABD'ye resmi bir ziyarette bulunmuştur. Menderes'in ABD gezisi basınla arasının bozulduğu döneme denk gelmiştir. Associated Press teleksleri Başkan Eisenhower'ın Menderes'i yarım saat kabul edişini yanlışlıkla yarım dakika olarak vermesi üzerine, özellikle Menderes'e muhalif basında bu olay manşetten verilmiştir (Yıldız 1996: 22). Menderes'in ABD'de beklediği ilgi ve mali desteği bulamaması nedeniyle Türkiye tarafı için olumsuz geçen ABD gezisinin ardından SSCB ile yakınlaşma arayışları içerisinde girmesinin de aralarında bulunduğu nedenlerle, ABD Türkiye ile ilişkilerinin yeniden müttefiklik düzeyine dönmesi için hamle yapmıştır. Bu doğrultuda Menderes'in ABD gezisinin ardından, 6 Aralık 1959'da Eisenhower, aynı zamanda Türkiye'yi ziyaret eden ilk ABD Başkanı olmuştur⁸. Eisenhower'ın Türkiye'yi ziyareti sırasında yapılan görüşmelerin ardından dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu; *"Türkiye, Eisenhower'ın Rusya'ya karşı halen takip etmekte olduğu siyaseti isabetli bulmakta ve tamamen desteklemektedir"* şeklinde bir beyanat vermiştir (Milliyet 7 Aralık 1959: 1).

Eisenhower'ın gezisi ilişkilerde yumuşamaya yol açsa da, kısa bir süre sonra SSCB ile Türkiye arasında yapılan bir açıklama Zorlu'nun bu beyanatu ile çelişmekteydi. 11 Nisan 1960 tarihinde yapılan açıklamada

7 1958 Mayıs'ında Lübnan Cumhurbaşkanı Şamon, Ortadoğu'daki milliyetçi ve ABD karşıtı akımların Lübnan'da güç kazanması üzerine ABD'yi yardıma çağırmıştır. ABD bu çağrıya 15 Temmuz 1958'de İncirlik üssünü de kullanarak Lübnan'a gönderdiği 5000 asker ile cevap vermiştir.

8 Eisenhower'ın Türkiye ziyareti 7 Aralık 1959 tarihli Milliyet gazetesinde manşetten verilmiş ve karşılıklı olarak 1000 otomobillik bir kabile ve 200.000'den fazla Ankaralının olduğu ifade edilmiştir.

Başbakan Menderes'in 12 Temmuz 1960 tarihinde Moskova'ya resmi bir ziyaret yapacağı duyurulmaktadır. Aynı açıklamada bir süre sonra Nikita Kruşçev'inde iade-i ziyarete bulunacağı bildirilmekteydi. Menderes bu geziyi 27 Mayıs 1960 darbesi nedeniyle gerçekleştiremediği için iktidarda olsaydı gezinin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği, yoksa sadece ABD'ye verilen bir gözdağı mı olduğu noktasındaki yorumlar geçmişten günümüze süregelmiştir. SSCB tarafı için Türkiye'yi ABD'nin yörüngesinden çıkarmak şüphesiz önemli bir başarı olacaktı.

Demokrat Parti iktidarının son günlerinde yaşanan bir olay ise Türkiye ile SSCB yeniden karşı saflara sokmuştur. 1 Mayıs 1960'da İncirlikten kalkan bir Amerikan U2 keşif uçağı, SSCB üzerinde uçuş yaparken SSCB tarafından askeri müdahale neticesinde düşürülmüştür. Türkiye'yi suçlayan SSCB yetkilerine cevaben uçağın Pakistan üzerinden SSCB topraklarına girmesi nedeniyle Türkiye'nin sorumluluk kabul etmeyeceği bildirilmiştir. Kruşçev, SSCB'ye karşı herhangi bir saldırıya karşı Sovyetlerin güdümlü füzelerle karşılık vereceğini ve bu saldırıda kullanılan üslerin de yerle bir edileceği tehdidinde bulunmuştur (Sander 1979: 193). Sovyetlerin bu tehdidi Türkiye'yi Amerika'ya yeniden yakınlılaştırmıştır. Zira Sovyet tehdidinin ciddiye alındığını, 1960 yılı sonuna doğru Türkiye'ye yerleştirilen Jüpiter Füzelere'nden anlamak mümkündür.

Pulliam Davası

3 Mayıs 1889'da Kansas'ta dünyaya gelen Eugene Collins Pulliam, çocukluk yıllarında gazete satarak girdiği basın hayatında 1944 yılına geldiğinde, The Indiana Polis Star, The Arizona Republic, The Indiana Polis News ve The Phoenix Gazette gibi büyük gazetelerin sahibi ve başyazarı olarak Amerikan basınının önde gelen isimleri arasına girmiştir. Gazetecilik hayatı boyunca 50'den fazla gazetenin sahibi olan Pulliam aynı zamanda; "Associated Press" gibi önemli bir ajansın başkanlığını 1958-1970 yılları arasında yapmıştır. Gazete patronluğu, başyazarlığı ve uluslararası bir ajans yöneticiliğinin yanısıra Uluslararası Basın Enstitüsü yönetim kurulu üyeliği gibi görevleri olan Pulliam, karısı Nina Mason Pulliam ile Lübnan İç Savaşı ve Irak'taki Hükümet Darbesi ile ısınan Ortadoğu'da yaşananları yerinde görmek ve bir dizi röportaj gerçekleştirmek üzere Türkiye'den başlayan bir seyahat planları olduğunu; Vatan Gazetesi imtiyaz sahibi Ahmet Emin Yalman'a, 8 Eylül 1958 tarihinde gönderdikleri mektupla ifade etmişlerdir (Yalman 1971: 341). Dönemin önemli gazetecilerinden Orhan Birgit'e göre; "Irak'ta 14 Temmuz 1958 tarihinde gerçekleşen darbe sonucunda öldürülen Kral Faysal ve Başbakan Nuri Said, Menderes'in dostları idi" (Birgit 2006: 257). Bu nedenle Pulliam, ilk röportajını Başbakan Menderes ile yapmak istemiş olmalıdır.

Zira Amerika'ya dönünce kaleme aldığı yazılarında Menderes'i de bölgedeki diktatörler arasında gösterecektir. Pulliam çifti Türkiye'ye gelmeden önce Uluslararası Basın Enstitüsü (IPI) İstanbul temsilcisi Zeyyat Gören aracılığıyla Başbakanlıktan randevu talebinde bulduklarını ve bunun kabul edildiğini, ancak gün ve saat belirtilmediğini Yalman'a gönderdikleri mektupta ifade etmişlerdir (Yalman 1971: 341). İstanbul'a gelişlerinin ardından yerleştikleri otelden aradıkları Başbakanlık Özel Kaleminden, randevunun yerini ve tarihini öğrenmek isteyen Pulliam çiftine cevaben; "Başbakanın İstanbul'da olduğu ve ertesi gün görüşebileceği, telefon beklemesi" yanıtı verilir. Her gün görüşme tarihinin ertesi güne bırakılması sebebiyle üç gün boyunca otelden ayrılmayarak telefon bekleyen Eugene C. Pulliam, üçüncü günün sonunda Başbakanlık Özel Kalem Müdürü Şefik Fenmen'i tekrar arayarak; "*Bu yapılanın nezaketsizlik olduğunu, kendisinin ABD'nin önemli gazetecilerinden biri olduğunu ve herhangi bir görüşme olmayacak ise bunun bildirilmesini*" talep eder. Bu konuşmadan hemen sonra Pulliam'ı bizzat Basın-Yayın ve Turizm Bakanı Ali Server Somuncuoğlu arayarak;

"Menderes'in ertesi gün İstanbul'dan vapur ile İzmir'e gideceğini ve arzu ederlerse Pulliam çiftinin vapurda konuk edileceğini ve Başbakan ile burada görüşebileceklerini"

bildirir. Ege vapurunda Pulliam çiftini Basın-Yayın Genel Müdürü Prof. Dr. Halil Demircioğlu karşılamış ve Nina Pulliam'ın doğum günü olması sebebiyle kendilerine şampanya ikram edilmiştir. Neşeli başlayan seyahat esnasında Menderes'in parti çalışmaları nedeniyle röportaj imkânı bulamayacaklarını anlayan Eugene Pulliam gemiden İzmir ABD Konsoloslukuna;

"Menderes'in gemisiyle İzmir'e geliyorum. Mümkünse bugün, olmazsa yarın erken bir saatte benim ve eşimin uçakla İstanbul'a gitmemizi sağlamanızı rica ederim. Eugene Pulliam" (Milliyet 19 Eylül 2000: 6)

şeklinde bir telgraf çekmiştir. Telgraftan haberdar olan Demokrat Parti Milletvekili ve İstanbul Ekspres Gazetesi sahibi Mithat Perin, durumu Menderes'e bildirirse de Menderes olayı ciddiye almayarak; Pulliam için "Taşra Gazetecisi" ifadesini kullanmış ve bu ifade muhaliflerin aylarca dilinden düşmemiştir. Ertesi sabah Pulliam çifti güvertede karşılaştıkları Menderes'e kendilerini tanıtarak görüşme için beklediklerini bildirmişler, Başbakan'ın; "*Böyle bir görüşme isteğinden benim hiç haberim yok*" (Yalman 1971: 341) demesi üzerine, Menderes ile mülakat yapmadan⁹

9 Konuyu aktaran kaynakların büyük bir kısmında Pulliam'ın Menderes ile hiç görüşmediği ifade edilmişse de, Pulliam İngiliz Observer Gazetesi'ne gön-

ayrılan Eugene Pulliam, Amerika'ya döndüğünde yaşadıkları talihsiz olayların psikolojisi ile bir dizi yazı kaleme almıştır. Türkiye'de 1957 seçimlerinden sonra Demokrat Parti Hükümeti ile basın arasındaki gerilim ve baskının da mimarı olarak gördükleri Başbakan Adnan Menderes hakkında ağır ifadeler içeren yazılarını Arizona Republic ve Phoenix Gazette isimli Amerikan gazetelerinde yayınlamışlardır. 1958 yılı sonunda "Are we too late in the middle east" başlığı altında bir araya getirdikleri 18 sayfalık yazılarında; Ortadoğu coğrafyasının demokrasiye geçişinde Amerika'nın neden geç kaldığını sorgulamışlardır. Eugene Pulliam'ın 1958 Eylül ayı sonunda kaleme aldığı ilk yazısının başlığı "Quarter to twelve for Turkey" idi. Bir Amerikan deyimini olan bu ifade ile Türkiye'de iktidarın yolun sonuna yaklaştığını ifade eden Pulliam, âdeta yaklaşan darbenin habercisi idi. Yazının 13. sayfasında Menderes için "kendini diktatör tayin eden başbakan" ifadesi yer almaktaydı. ABD'yi Türkiye'ye verilen yardımların kesilmesi yönünde uyarı Pulliam; Menderes'in ABD yardımlarını kendi diktatörlüğünü tesis etmek için kullandığını iddia etmiştir (Pulliam 1958: 18). Pulliam yazılarında ayrıca; Türkiye'de derhal düzeltici tedbirler alınmazsa Irak'taki gibi bir askeri darbe ihtimalinden söz etmiştir (Birgit 2006: 257).

Sonuç olarak Menderes'in ve hükümetin başarısız olduğunu ifade eden Pulliam, yazılarını 14 Ekim 1958 tarihli bir mektupla Ahmet Emin Yalman'a göndermiş, Yalman'da yazıları Türkçeye çevirerek Vatan Gazetesi'ndeki köşesinde yayımlamıştır (Yalman 1971: 341). Vatan Gazetesi'nin ardından, Ulus ve Dünya gazeteleri ile Kim, Akis, Altıok ve Kervan¹⁰ dergileri Pulliam'ın yazılarını, yayınlamışlardır. Birbiri ardına çıkan yazılardan rahatsız olan Menderes savcılara talimat vererek yazıyı yayımlayan gazete ve dergiler hakkında "*Hükümeti küçük düşürecek yayın yapmak*" suçundan adli kovuşturma yapılmasını istemiştir. Fakat daha sonra yazıyı hafifleterek yayımlamış olan Dünya Gazetesi Başyazarı Falih Rıfkı Atay'ın özür yazısı da yazmasının ardından, Atay ve Dünya Gazetesi hakkındaki şikâyetini geri almıştır¹¹ (Bağlum 1991: 143). Menderes'in Dünya Gazetesi hakkındaki şikâyetini geri alması gazete ile Demokrat Parti arasında iyi ilişkiler olduğu yorumunun yapılmasını neden olmuştur (Topuz 1973: 201-202). Diğer gazete ve dergiler hakkındaki

derdiği mektupta Menderes ile görüşüğünü belirtmiştir.

10 Nazilli'de çıkan ve tirajı yalnızca 20 adet olan yerel bir haber dergisi.

11 Dünya Gazetesi'nden Falih Rıfkı Atay, Bedii Faik ve Yektâ Ragıp Önen'in yargılanmaları devam ederken Menderes'in şikâyetini geri alması üzerine davaya son verilmiştir. Bu olay CHP tarafından Meclis çatısı altında dile getirilmiş ve Adana Milletvekili Melih Mehmet Küçüktepepınar diğer gazetecilere yapılan suçlamaların devam etmesinin adil olmadığını meclis oturumunda ifade etmiştir.

kovuşturmaların tamamlanmasının ardından başlayan yargılama dönemi ise, gerek verilen cezalar ve gerekse gazetelerin matbaalarının yargı kararının beklenmeden kapatılması gibi hukuk dışı eylemler nedeniyle uluslararası arenada büyük yankı uyandırmış ve uygulamalardan dolayı Demokrat Parti'ye Uluslararası Basın Enstitüsü (IPI) önderliğinde protesto telgrafları yağmıştır (Yalman 1971: 342). 1959 yılı boyunca süren davalar sonucunda Ulus ve Vatan gazeteleri ile Kim ve Akis Dergileri 1'er ay kapatılma cezasına çarptırılmış, Pulliam'ın yazısının Türk basınında yayımlanmasını sağlayan Vatan Gazetesi'nin Başyazarı Ahmet Emin Yalman 18 ay 20 gün hapis cezası almıştır¹². Yalman, cezasının temyizi için yaptığı başvuru sebebiyle diğer sanıklardan daha geç cezaevine girmiştir. Temyiz mahkemesinin kararlarını Menderes'in açıklaması da (Toker 1991: 237) dikkat çekici bir durum teşkil etmiştir. Pulliam davasında aynı gazeteden Yazı İşleri Müdürleri Selami Akpınar ve Naim Tirali da 16'şar ay hapis cezası almışlardır.¹³ Ulus Gazetesi Yazı İşleri Müdürü Ülkü Arman'ın çarptırıldığı 16 aylık cezanın yanı sıra verilen para cezası¹⁴ 13 Mart 1959 tarihli The New York Times Gazetesi'nde "*Turkish Editor Jailed*" başlıklı bir habere konu edilmiştir. Arman cezaevine girdikten sonra açlık grevi yapmıştır¹⁵. Kim Dergisi Sorumlu Müdürü Şahap Balcıoğlu da 16 ay hapis cezası alanlar arasına katılmıştır. Kapatılan Kim Dergisi yayın hayatına "Mim"¹⁶ adı altında devam etmiştir. Kervan Gazetesi sahibi Azmi Erdem de 13 ay 10 gün hapis cezası ve 3333 lira para cezasına çarptırılmıştır. Gazetecilere verilen bu cezaların ardından Milliyet Gazetesi yazarı Abdi İpekçi 1 Ağustos 1959 tarihinde gazetede köşesinde "*Pulliam'a Açık Mektup*" başlıklı bir yazı kaleme almıştır. İpekçi'nin yazısı:

"Sayın Mr. Pulliam, Lütfen bir daha Türkiye hakkında yazı yazmayınız. Gerçi sizin oralarda herkes istediğini yazmakta serbesttir, Basın hürdür. Ama siz lütfen Türkiye hakkında yazı yazma-

12 Yalman'ın cezası 65 yaşından büyük olduğu için 15 ay 16 güne indirilmiş, 72 yaşındaki Yalman 7 Mart 1960 tarihinde cezaevine gönderildikten 4 gün sonra tedaviye ihtiyacı olduğu yönündeki doktor raporuyla Haydarpaşa Numune Hastanesi'ne sevk edilmiş ve 15 Nisan 1960 tarihinde de hastalığı nedeniyle serbest bırakılmıştır.

13 Akpınar ve Tirali 4 ay kadar kaldıkları cezaevinden 1960 darbesinin ardından çıkmışlardır.

14 The New York Times Gazetesi 444\$ olarak belirtmiştir.

15 26 Kasım 1959 tarihinde açlık grevine girdiği gazeteler aracılığıyla duyurulmuştur.

16 Kim Dergisi kapatılınca derginin editörleri Mim Dergisi'ni çıkarmışlar ve "Mim'in Kim olduğunu bilmeyen yoktur" şeklinde zekice bir reklam sloganı bulmuşlardır.

yınız. Çünkü: Bizim buralarda basın hâlâ hür olduğunu zanneden bazı meslektaşlarımız veyahut bunun böyle olduğunu el'an iddia eden politikacılara kanan arkadaşlarımız var. Ve onlar hür yabancu basında yazılan bir yazının Türk basınına iktibasında mahzur görmüyorlar. Ama bizim buralardaki hürriyetle sizin oralardaki hürriyet biraz değişik. Aradaki fark (şimdilik) 6 sene 7 ay 16 gün hapis, 19.888 lira para cezası ve 3 gazetenin kapatılıp yüzlerce gazetesinin işsiz kalmasından ibâret. İşte Türk Basını bazı politikacılar gibi hür zannedip, kendilerini sizin gibi hür görüp yazınızı iktibasta mahzur bulmayan meslektaşlarımız bu farkı ödemek zorunda kaldılar. Siz temsil ettiğiniz hürriyeti kullanmaya devam ettikçe, biz de hür olduğumuzu zannettikçe aramızdaki farkı gösteren rakamlar büyüyecek, hapishanelerde yatacak hücre, ceplerde o ceza-yı ödeyecek para, müvezzilerde okunacak gazete kalmayacaktır. Onun için lütfen bir daha Türkiye hakkında yazı yazmayınız. Hem meslektaşlarınız Mösyö Jak'a Herr Hans'a, Sinyor Alfredo'ya da söyleyin. Onlar da yazmasınlar”

şeklinde idi. Daha sonra ABD'ye giderek Pulliam ile görüşen İpekçi'ye Pulliam'ın verdiği beyanat 23 Aralık 1959 tarihinde Milliyet Gazetesi'nde yayımlanmıştır. Pulliam;

“Türk Meslektaşlarım dünyanın en cesur gazetecileridir. Menderes ve hükümetini anlatabilmeyi çok isterdim ki, bazı konulardaki siyasetine şiddetle aleyhtar olmama rağmen samimi ve hakiki dostumuz Türk milletine hürmetim ve hayranlığım asla azalmamıştır. Menderes'in Ortadoğu'nun hakiki ve büyük liderlerinden biri olduğuna inanıyorum. Menderes modern Türkiye'nin kuruluşunda Atatürk'ün bu büyük hizmetlerin aynını bugün yapabilmek; Türkiye'nin ikinci Atatürk'ü olmak imkân ve faziletine sahiptir.”

sözleri ile Menderes hakkında yazdığı ağır ifadelerden oldukça uzaklaşmıştır. Yazılarının Türk-Amerikan ilişkilerinde meydana getirdiği sıkıntıları düzeltme çabasıyla Menderes'e zeytin dalı uzatmıştır. Diktatörlükle suçladığı Menderes'in ikinci Atatürk olma imkân ve faziletine sahip olduğunu ifade etmesi oldukça dikkat çekici bir geri adım olmuştur. Pulliam'ın beyanatından bir süre sonra, Time Dergisi 18 Ocak 1960 tarihli sayısında Türkiye'de basın ve Başbakanın karşı karşıya olduğunu belirterek; Menderes ve Basın arasındaki savaşın 1954 yılına kadar uzandığı ifade edilmiştir. Bu ifadeyi Demokrat Parti'nin önde gelen isimlerinden Mükerrer Sarol'un Yalman hakkındaki sözleri de doğrular niteliktedir. Zira Sarol'a göre; “Menderes Yalman'ın şahsında bütün basını özdeşleştirmiştir” (Yıldız 1996: 5).

Uluslararası Basın Enstitüsü tarafından ayda bir yayımlanan bültenin Ocak 1960 sayısının 3,5 sayfalık kısmı Türk basın rejimiyle ilgili dünya basınında yayımlanan yazıların özetlerine ayrılmıştır. Bu yazıların yayımlandığı gazete ve dergiler; Almanya'dan *Frankfurter Neue Presse*, Hollanda'dan *Courant*, İsviçre'den *Gazette de Lausanne*, Avusturya'dan *Arbeiter Zeitung*, İsveç'ten *Svenska Dagbladet* gazetesi ile İngiliz *Manchester Guardian*, *New Chronicle*, Amerikan Gazetelerinden *Arizona Republic*, *Phoenix Gazette*, *Washington Post* ve *Times* idi.

Yalman'ın cezaevine girmesinin ardından Time Dergisi yeniden Pulliam Davasını konu ederek, 21 Mart 1960 tarihli sayısında; Türk gazeteciliğinin 100. yıl dönümünde 53 yıllık gazeteci Ahmet Emin Yalman'ın yazıları nedeniyle cezaevine girmesini eleştirerek, Türk basınının 100. yılının buruk bir sevinç ile kutlandığını belirtmiştir. Yalman'ın sözlerine ve sağlık durumu ile bilgilere yer verilen yazıda Türkiye'de basın özgürlüğü mücadelesinin devam ettiği ifade edilmiştir.

Pulliam'ın yazılarını Türkiye'de yayımlayarak hükümeti ve başbakanı küçültücü yayın yapmak suçundan mahkûm olanlar birer ikişer cezaevlerinin yolunu tutarken, Uluslararası Basın Enstitüsü (IPI) 18 Aralık 1959'da yayınladığı bir bildiriyle, hür dünya basınından, Türkiye'de 1954'te yürürlüğe giren kanunla ortaya çıkan basın rejiminin protesto edilmesini istemiştir. Hükümet de bu bildirin basında yayımlanmasına yasaklama getirmiştir (Kabacalı 1994: 260). Yasaklama üzerine 19 Aralık 1959 tarihinde birçok gazete birinci sayfada beyaz boşluklarla çıkmıştır (Milliyet 19 Eylül 2000: 3). Uluslararası Basın Enstitüsünün yayınladığı bildirin yankısı her geçen gün büyürken Demokrat Parti Hükümeti tüm gazeteleri bu kuruluştan istifaya zorlamıştır. Bu dönemde Gazete Sahipleri Sendikası As Başkanı Mithat Perin istifa etmemekte direnir. Perin'in aynı zamanda Demokrat Parti İstanbul Milletvekili olması Perin üzerinde yoğun bir baskıya neden olmuştur. Baskılar sürerken hükümet, Uluslararası Basın Enstitüsü'nden ayrılmayan gazetelere verilen, resmi ilanların kesilip, İstanbul, Ankara ve İzmir'de çıkarılacak bir ilan gazetesinde duyurulması fikrini geliştirmiştir.

1960 yılı başında Pulliam, yazıları nedeniyle sıkıntılara sebep olduğu gazetecilere destek olmak ve Türk basınına ABD basınına tanıtılmak amacıyla bir Burs Programı başlatmıştır. *Milliyet* gazetesinin 24 Ocak 1960 tarihli baskısında duyurulan Burs Programı çerçevesinde, her yıl 4 Türk gazetecisinin bir ay süreyle ABD'de incelemelerde bulunacakları ve Pulliam'ın sahibi olduğu gazetelerin çalışmalarını yerinde görecekları duyurulmuştur¹⁷.

17 Pulliam'ın bursu çerçevesinde gönderilecek gazeteciler İstanbul Gazeteciler

27 Mayıs 1960 askeri darbesinin ardından son bulan 10 yıllık Demokrat Parti iktidarı, geride 867 gazeteci hakkında mahkûmiyetle sonuçlanan 2300 basın davası bırakmıştır (Yıldız 1996: 24).

Sonuç

Demokrat Parti Dönemi, iktidara gelişi, trajik sonu, iç ve dış politikada hızlı gelişmelerin yaşandığı bir dönem olarak tarihe geçmiştir. Demokrat Parti iktidara gelmeden önce verilen kimi sözlerin tutulmamasına getirilen eleştirilerin yanı sıra, özellikle basın politikası noktasında, tek parti döneminde dahi görülmeyen uygulamaların yaşanması nedeniyle, sadece iç politikada değil, aynı zamanda uluslararası platformda da eleştiriler almıştır. Menderes'in bu eleştirilere kulak tıkaması ve giderek dozunu artırdığı anti-demokratik eylemleri, Türk basınında sansürün farklı uygulamalarının yaşanmasına neden olmuştur. Bu uygulamalar nedeniyle basınla arasında uçurumlar oluşan Menderes, Mükerrer Sarol'a "*Elimizde derdimizi millete anlatacak radyodan başka silah kalmadı*" (Yıldız 1996: 24) demek zorunda kalmıştır. Ayrıca bir başka açıdan değerlendirildiğinde; Demokrat Parti'nin basın politikası, yabancıların Türkiye'nin iç işlerine karışmasına imkân tanımıştır. Uluslararası Basın Enstitüsü aracılığıyla Demokrat Parti Hükümeti'ne yapılan eleştirilerin temelinde hükümetin basın politikası bulunsa da; ABD ve Avrupa, Türkiye'nin SSCB'ye yaklaşmasından duyduğu memnuniyetsizliği ve bu nedenle de dış politikasından ciddi endişe duyduğu Demokrat Parti hükümetini yıpratmak için, Menderes'in şahsiyeti ve hükümetin basına karşı takındığı tutumu da kullanmış olduğu ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

- ATAÖV, Türkkaya (1969), *Amerika NATO ve Türkiye*, Aydınlik Yayınevi, Ankara.
- BAYRAKTAR, Bayram (2009), *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- BAĞLUM, Kemal (1991), *Anıpolitik*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- BIÇAKÇI, Baskın-ASLANDAŞ, Alper Sedat (1995), *Popüler Siyasi Deyimler Sözlüğü*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Sendikası aracılığıyla İngilizce bilenler arasından seçilerek gönderilmişlerdir. Burs programı çerçevesinde Necdet Günkut, Ümit Deniz, Hilmi Yavuz ve Selami Akpınar gibi gazeteciler ABD'nin Arizona Eyaleti, Phoenix şehrindeki Pulliam'a ait olan gazetelerde çalışmalarda bulunmuşlardır. Gazetecilerin tüm yol ve diğer masrafları Eugene Pulliam tarafından karşılanmış ayrıca haftalık 100\$ ücret ödenmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Milliyet (24.01.1960 ve 31.10.1960).

- BEHRAMOĞLU, Namık (1973), *Türkiye Amerikan İlişkileri (Demokrat Parti Dönemi)*, Yar Yayınları, İstanbul.
- BERBER, Engin (2007), *Türk Dış Politikası Çalışmaları*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- BİRGİT, Orhan (2006), *Evvel Zaman İçinde*, Doğan Kitapçılık, İstanbul.
- BORTAÇINA, Azer (2000) “*Kavgası Demokrasiydi*”, 19.09.2000 tarihli Milliyet 2000 Gazetesi.
- ERHAN, Çağrı (2001), *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, İmge Kitabevi, Ankara.
- GÖĞÜŞ, Ali İhsan (2008), *Hep İsmet Paşa'nın Yanında*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- GÜMÜŞ, Okan – SEVİ, Aziz (1996), *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, Polat Yayınları, Ankara.
- HARRIS, George S. (1972), *Troubled Alliance*, American Enterprise Institute for Public Policy Research, Washington D.C.
- İNÜĞUR, Nuri (1992), *Türk Basın Tarihi*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul.
- KABACALI, Alpay (1990), *Türkiye'de Basın Sansürü*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul.
- KABACALI, Alpay (1994), *Türk Basınında Demokrasi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- KOHEN, Sami (07.12.1959), *Görüşme Tam Bir Anlaşma İle Bitti*, Milliyet Gazetesi.
- KURAN, Ercüment (1994), *500. yılında Amerika*, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- MAZICI, Nurşen, (1998) *1930'a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu*, Ankara Üni. (Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi, Kasım 1996, Yıl 9, S. 18'den ayrı basım, Ankara, s. 132-154).
- Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi, Kasım 1996, Yıl 9, Sayı 18'den ayrı basım, Ankara.
- ORAN, Baskın (2009), *Türk Dış Politikası, C. I*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ORKUNT, Sezai (1978), *Türkiye-ABD Askeri İlişkileri*, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- ÖKÇÜN, Gündüz – ÖKÇÜN, Ahmet (1974), *Türk Antlaşmalar Rehberi (1920-1973)*, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara.
- PULLIAM, Eugene (1958), “Are we too late in the Middle East?” *Arizona Republic*, Phoenix.
- SANDER, Oral (1979), *Türk-Amerikan İlişkileri (1947-1964)*, Ankara Üni. SBF Yayınları, Ankara.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk (1996), *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, Der Yayınları, İstanbul.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk (2006), *Türk Dış Politikası*, Der Yayınları, İstanbul

- TOKER, Metin (1991), *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- TOPUZ, Hıfzı (1973), *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- USLU, Nasuh (2000), *Türk Amerikan İlişkileri*, 21.Yüzyıl Yayınları, Ankara.
- YALMAN, Ahmet Emin (1971), *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, C. IV, Rey Yayıncılık, İstanbul.
- YILDIZ, Nuran (1996), “Demokrat Parti İktidarı (1950-1960) ve Basın”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 51, S.1., s. 481-505.